

חג הסוכות הידור מצוות

מבוא

הנחת היסוד של יחידה זו בפרט ושל התכנית "מעגל החגים שלי" בכלל היא שמושגי היהדות עשירים, עמוקים ורחבים מאוד, ובכוחם להעניק משמעות לא רק למסורות שלנו אלא לכל תחומי חיינו.

יחידה זו עוסקת בחג הסוכות ובעיקר בהכרת ארבעת המינים ונטילתם. בלשון התורה נקרא האתרוג "פרי עץ הדר", והמסורת קישרה בין בחירת אתרוג מהודר לנטילת ארבעת המינים, למושג של "הידור מצווה" - "קישוט ועיטור מעשה המצווה" (ד"ר יום טוב לוינסקי, "אנציקלופדיה של הווי ומסורת ביהדות", דביר, תל אביב 1975).
ואכן נדון במשמעות המסורתית של המושג ובמשמעותו הרחבה יותר של "הידור המעשה" - הידור כל מעשינו ולא רק עשיית המצוות. נבין כיצד הידור מעשינו (הדורש בדרך כלל השקעה של זמן, חשיבה והתמקדות בפרטים) משפיע עלינו, על סביבתנו ועל יחסנו למעשה ותורם להעשרת חיינו.

מטרות היחידה

בשנה שעברה למדו התלמידים (מתוך התכנית "מעגל החגים" לכיתה ב) על הישיבה בסוכה בחג הסוכות. השנה ימשיכו התלמידים ללמוד על מצווה עיקרית זו של חג הסוכות.

התלמידים ילמדו על מצווה חשובה בחג הסוכות - נטילת ארבעת המינים:

- הם יכירו את ארבעת המינים ויבחינו ביניהם.
- הם ילמדו כיצד נוטלים אותם.

התלמידים יכירו את המושג "הידור מצווה" ואת משמעותו בחג הסוכות.

התלמידים יבינו את המשמעות של מושג זה בחיי היום-יום שלהם.

חומרי עזר

רצוי להביא לכיתה את ארבעת המינים: לולב אחד, שלושה ענפי הדס, שני ענפי ערבה ואתרוג אחד (אפשר להשיגם בשוקי ארבעת המינים בכל עיר).

המלצה למורים: אפשר לראות חלקים מהסרט "אושפיזין" העוסקים בקניית האתרוג המהודר.

מהלך השיעורים ונושאים להעמקה

Ⓢ חלק א: קריאת המקור בתורה על מצוות הישיבה בסוכה והסיבה למצווה זו (פעילות חזרה)

אף שהפסוק מובא בחוברת, ראוי לקרוא אותו מחומש כדי שהתלמידים יראו שהפסוק אכן מהתורה.

קריאת הפסוק והמשימה (משימה 1) הן חזרה קצרה בלבד על הנלמד בהרחבה בכיתה ב'.

ייתכן שתלמידים יתהו אם החומרים לבניית סוכות היו בידי בני ישראל כאשר נדדו במדבר ארבעים שנה.

אם יעלו התלמידים את השאלה, אפשר להסביר שבתלמוד קיימת מחלוקת בעניין זה (תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף י"א, ע"ב). לפי אחת הדעות, הסוכות של בני ישראל במדבר היו "סוכות ממש". לפי דעה אחרת, המילה "סוכות" אין פירושה "סוכות ממש" אלא "ענני הכבוד" שסככו והגנו על בני ישראל.

חלק ב: ארבעת המינים

1 קריאת המקור בתורה למצוות ארבעת המינים ולימוד האפיונים של כל אחד מהמינים

תוך השלמת המידע החסר על "תעודות הזהות" של ארבעת המינים (משימה 2) ילמדו התלמידים על אפיוניהם ויגלו שכינוייהם בתורה שונים משמותיהם בעברית המודרנית.

2 לימוד מעשי: כיצד נוטלים את ארבעת המינים? (משימות 3-4)

תיאור נטילת הארבעת המינים

• מהתבוננות בתמונות יידעו התלמידים מכמה חלקים מכל סוג מורכבת אגודת ארבעת המינים וכיצד נוטלים אותה:

• ראשית מחזיקים את ארבעת המינים: ביד ימין אוחזים בלולב אחד, שלושה הדסים, שתי ערבות, וביד שמאל אוחזים באתרוג אחד, כאשר עוקץ האתרוג (שחיבר את האתרוג לעץ) מופנה למעלה.

• לאחר מכן מברכים על נטילת ארבעת המינים ("נטילת לולב" בלשון הברכה).

• מיד לאחר מכן הופכים את האתרוג (העוקץ מופנה עתה למטה), מחברים את שתי הידיים

כדי שארבעת המינים יהיו אגודה אחת בלבד, ומנענעים את ארבעת המינים לארבעת כיווני הרוח, וכן למעלה ולמטה.

• הבליטה של האתרוג נקראת "פיטם".

לשון הברכה

אף שהברכה מדברת רק על "נטילת לולב", הכוונה היא לארבעת המינים. על פי המדרש, הלולב מייצג את ארבעת המינים "הואיל וגבוה מכולן" (תלמוד בבלי, סוכה ל"ז, ע"ב).

המשמעות הסמלית של נטילת ארבעת המינים

- המדרש מדגיש את ההבדל בין ארבעת המינים ורואה בו סמל להבדל בין בני האדם.
- הצמדת הידיים בעת הברכה והפיכת ארבעת המינים ל"אגודה אחת" מסמלות כי עלינו לחבר את האנשים השונים (בלי לדחות איש מהם).
 - יש לשים לב כי אין הברכה יכולה להיאמר אם אחד מארבעת המינים חסר - אין ברכה במקום שבו דוחים אדם זה או אחר.
 - הברכה נאמרת על נענוע של כל ארבעת המינים יחד - סמל לכך שאין ברכה אלא במקום שבו כולם נכללים בעשייה משותפת.
 - הנענוע בארבעת כיווני הרוח, למעלה ולמטה, מסמל גם הוא את הפנייה לאלוהים (שהעולם כולו שלו ושנמצא בכל מקום).
 - יש האומרים שהקול הנשמע כאשר מנענעים את ארבעת המינים הוא כקולו של הגשם, ואכן מתחילים להתפלל לגשם ביום האחרון של חג הסוכות.

חלק ג: המושג של "הידור מצוות"

1 מהו "הידור מצוות"?

מושג זה עניינו קישוט המצווה ועיטורה כדי שהמצווה תהיה "יפה" יותר, מהודרת יותר. כדי להמחיש את המושג, אפשר להביא דוגמאות או לבקש מהתלמידים שיביאו דוגמאות. אפשר למשל להדליק נרות חנוכה בחנוכייה פשוטה או בחנוכייה יפה במיוחד שהכנו בעצמנו. אפשר לקשט את המפית המכסה את חלות השבת ברקמה. בסוכות, רבים קונים אתרוג מהודר וכן מקשטים את הסוכה. וכבר הורו חכמי התלמוד:

"היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה"
(תלמוד בבלי, סוכה כ"ח, ע"ב).

רצוי להבהיר לתלמידים מהו אתרוג מהודר (ראו קומיקס בעמ' 21) ולהזכיר שוב לתלמידים שהבליטה של האתרוג נקראת "פיטם".
לעדות שונות יש מנהגים שונים בעניין הפיטם. הרב מרדכי אליהו כותב:
"יש אתרוגים שיש להם פטם ויש כאלה שאין להם. [...]"
יש מהדרים אחרי אתרוג עם פיטם כדי להיות בטוחים שאין אתרוג חסר.
יש שמהדרים אחרי אתרוג בלי פיטם שהוא עלול ליפול מחמת מכה וכדו',
וכל אחד ינהג כדרכו".

(ראו תשובתו של הרב באתר)

<http://www.yeshiva.org.il/midrash/shiur.asp?cat=417&id=2751&q>

2 הרחבת המושג "הידור מצווה" ודיון במשמעותו לחיינו תרגיל: השוואה בין שתי עבודות (משימות 6-9)

הנושא של הידור מצווה תקף בתחומים רבים ולא רק בעולם המצוות. כדי להמחיש זאת, נביא עתה שתי דוגמאות מחיי התלמידים:

ההשוואה בין העבודות של נועם ושל גל תאפשר לתלמידים לעמוד על התוצאות החיוביות המתקבלות מהשקעה במעשה.

נשווה הן את תוכן העבודות הן את המראה החיצוני שלהן, ונעמוד הן על המאמצים שנדרשו כדי להציג עבודה "מהודרת" הן על התחושות המלוות עשיית מעשה מהודר. אפשר להדגיש כי הכנה של עבודה מהודרת מחזקת את תהליך הפנמת הנלמד. (נדגיש למשל כי נועם מתח קו מתחת לארבעה שמות חג הסוכות, דבר אשר יקל עליו לזכור אותם). עוד נדגיש את הפן האישי (קישוט העבודה והבעת עמדה אישית) המחברים את העבודה על המגיש אותה (ואף על המקבל אותה).

אפשר לשוחח עם התלמידים יחד על דוגמה אחרת מחיי היום-יום. כיצד תיראה מסיבת יום הולדת שמחשבה רבה הושקעה בהכנתה לעומת מסיבה שלקראתה לא השקיעו מאמצים רבים? חשוב להדגיש שאין מדובר כאן בהשקעה כספית אלא בהשקעה בפרטים, בתכנון הפעילות בהקפדה וכדו'.

משימה 9 עניינה ההשפעה על המהדר במצווה – אם במצווה ואם במעשה יום-יומי. סביר להניח שמי שמשקיע יותר מרגיש מעורב יותר במעשה ומתגאה בו. גם מי שלכבודו השקיעו יעריך את המאמץ. נחזור עתה לתחום המצוות, ונדון בדברי מעין על עריכת שולחן החג. חשוב לסכם את הנלמד ולציין כי הידור מצוות הוא מושג הנלמד ממסורת ישראל אך ניתן להרחיב אותו למעשינו היום-יומיים.

חלק ד: בסדנת האמן (משימות 10-14)

אף שהנושא העיקרי ביצירתו של ליאונרדו דה וינצ'י הוא דמותה של מונה ליזה, ובמיוחד פניה, הוא צייר את שמלתה בפרטי פרטים. אפשר לראות את הקיפולים הרבים שברעלה ובשרוול וגם את הרקמה העדינה סביב הצווארון. השקעתו בפרטים מעשירה את היצירה והופכת אותה לריאליסטית יותר ולמעניינת יותר.

הראיתם?

גם קופסת האתרוג מהודרת. כדאי לספר שיש תחום באמנות הנקראת "יודאיקה" - חפצים הקשורים למצוות ולמנהגים יהודיים. רבים מהם מטרתם להדר את המצוות ולהפוך אותן למיוחדות יותר.

הידעתם?

הרעלה שעל ראשה של מונה ליזה אפשרה לחוקרי האמנות לענות על שאלה עתיקה שהטרידה אותם: מדוע מונה ליזה מחייכת?

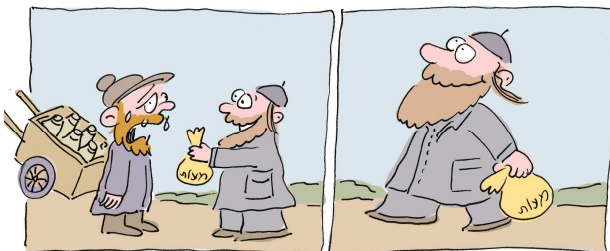
בשנים האחרונות גילה מחקר היסטורי כי במאה ה-16 באיטליה רק נשים הרות ונשים שזה עתה ילדו לבשו רעלה כגון זאת. מכאן הסיקו חוקרים כי האמהות היא סוד חיוכה של מונה ליזה. אם כן, לעתים קרובות ציור הפרטים אינו "לשמה" בלבד אלא גם נושא משמעות!

השמעתם?

נהוג לשמור בקפדנות רבה את אתרוגי חג הסוכות בקופסה כדי להגן עליהם ממכה או מסריטה שתפסול אותן. על פי ההלכה, לא ניתן יהיה להשתמש באתרוג פסול לנטילת ארבעת המינים.

בקהילות שונות בעולם נוצרו, ומיוצרות עד היום, קופסאות לאתרוגים מחומרים שונים ואף הן בעלות אופי מהודר.

חלק ה: קריאת הסיפור "אתרוג בגודל של סוס" (משימות 14-16)

כדי להעמיק בלימודינו את המושג "הידור מצוות", בחרנו להביא סיפור ובו דילמה ראשית נבהיר לתלמידים כי קניית אתרוג מהודר (ללא כתם וללא סריטה) כרוכה בדרך כלל בהשקעה כספית (ראו את דברי התוכי).

בסיפור נקלע המלמד יקותיאל לדילמה: האם לוותר על קניית האתרוג המהודר שכל כך רצה בו כדי לעזור לאיש עני במצוקה?

בסיפור זה מתנגשים שני ערכים חשובים: הידור מצווה מצד אחד ועזרה לעני מצד אחר. המלמד בוחר לעזור לאדם העני. מסופו הטוב של הסיפור אנו מבינים כי (לפחות לפי הסופר) זו הייתה החלטה מבורכת. המסר ברור: הידור האתרוג חשוב (המלמד מקבל מבני עירו אתרוג מהודר ולא אתרוג פשוט) אך אינו העיקר, ואל לנו לשכוח את החשוב ביותר: דאגה לזולת.

הצעה פדגוגית: יחידת הלשון על חג הסוכות מתמקדת בסיפור זה ובדרכים לפענח את המילים הקשות שבו. אפשר לקרוא את הסיפור, לעבור ליחידת הלשון כדי להבין את הסיפור (עמודים 28-31) ורק לאחר מכן לחזור למשימות הקשורות להידור מצווה (עמ' 27, משימות 14-16).

משימת סיום

התלמידים מוזמנים לממש את המושג "הידור מצווה" בחיי היום-יום שלהם.

